Jacobsbode

Nieuwsbrief
van de Stichting
Jacob Cornelisz.
van Oostsanen

ISSN: 1569-4569

Jaargang 13 – nummer 26 - maart 2014

Voorwoord

Sinds zijn werkzame leven heeft Jacob Cornelisz. van Oostsanen ongetwijfeld nooit meer zo in de publieke belangstelling gestaan als nu. Over enkele dagen, op 15 maart, opent de langverwachte tentoonstelling 'Van Oostsanen - de eerste Hollandse meester' in het Amsterdam Museum, het Stedelijk Museum Alkmaar en de Grote Kerk in Alkmaar. Ook presenteert de Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen dan de reproductie op ware grootte van het schetsboekje uit Jacobs atelier, waar wij de afgelopen jaren aan hebben gewerkt.
We zijn bijzonder trots en blij dat Jacob met deze tentoonstelling de brede bekendheid gaat krijgen die hij verdient, en waar wij ons als stichting al sinds het jaar 2000 voor inzetten. Onze stichting begon destijds óók met een overzichtstentoonstelling, maar dan van replica's op ware grootte van enkele tientallen schilderijen en houtsneden. Hoewel sommigen dat maar niets vonden (wie komt er nou naar reproducties kijken?) was de tentoonstelling een succes, de stichting had meteen 400 leden én we bleken 'trendsetters': in de daaropvolgende jaren kwamen er meer tentoonstellingen met replica's, onder andere een hele grote over Rembrandt in de Beurs van Berlage, nog geen jaar na onze Jacob-tentoonstelling! Niettemin zijn wij het natuurlijk met de critici van toen eens dat er niets boven het 'echte werk' gaat. Dat het ooit zo ver zou komen met Jacob, hadden we in 2000 niet durven dromen. Maar het gebeurt nu echt! Samengesteld door ons eigen bestuurslid Daantje Meuwissen toont deze driedubbele tentoonstelling méér originele kunstwerken van Jacob dan u ooit nog bij elkaar zult zien.
Rondom de tentoonstelling worden bovendien tal van evenementen georganiseerd. Een uitgebreid overzicht en alle informatie vindt u op de speciale tentoonstellingswebsite www.vanoostsanen.nl.
In deze Jacobsbode lichten we een aantal activiteiten voor u uit. Bovendien kunt u als lid van onze stichting profiteren van aantrekkelijke kortingen! Onder meer op een rondleiding door de tentoonstelling en op het schetsboekje.
In de landelijke en regionale media zult u de komende tijd vast nog veel meer vernemen over onze vriend Jacob. De tentoonstelling loopt tot en met 29 juni 2014. Grijp deze unieke kans om nader kennis te maken met Van Oostsanen - de perfectionist, de opportunist, de ondernemer, de multitasker, de verleider, de gelovige, de familieman!

Uitslag kruiswoordraadsel

Blij verrast waren wij met de leuke reacties op de Jacob Cornelisz.-kruiswoordpuzzel uit Jacobsbode 25! Een aantal van u is er eens goed voor gaan zitten, soms zelfs met hulp van de hele familie. Een greep uit de reacties:

"Dit was een leuke puzzel."
"We hebben genoten van ons gezamenlijk zoeken om alle vragen tot een goed antwoord te brengen; en dat was zo nu en dan echt een puzzel!"
"De kruiswoordpuzzel is een van de grootste verrassingen in de laatste jaren!"
"Ik hou helemaal niet van kruiswoordpuzzels maar ik kon het toch niet laten om deze op te lossen."

De oplossing luidde:

seer constigh en wel geschildert

Met deze woorden omschrijft Karel van Mander in zijn *Schilder-boeck* uit 1604 een (nu niet meer bekend) altaarstuk van Jacob Cornelisz. met een voorstelling van de *Kruisafneming* dat zich in de Oude Kerk in Amsterdam bevond. Hulde aan inzender Rob Duijf, die deze extra informatie meestuurde met zijn oplossing van de puzzel.

De drie gelukkige winnaars van een exemplaar van *Het vroegste Amsterdamse schetsboek* zijn:

Pieter Helsloot uit Zaandam
Ger Muijs uit Oostzaan
C.J. Pelser-Wardenaar uit Wijdenes

Zij hebben persoonlijk bericht gekregen en ontvangen hun prijs half maart.

Het vroegste Amsterdamse schetsboek

LEDEN KORTING!

De Schreierstoren, de Kapel ter Heilige Stede en het Galgenveld - dat zijn enkele van de Amsterdamse locaties die zijn vastgelegd in het unieke schetsboekje op zakformaat dat bewaard is gebleven uit het atelier van Jacob Cornelisz. van Oostsanen. De tekeningen in het boekje stammen uit de periode 1520-1535. Na jarenlange voorbereiding en uitvoerig onderzoek door Ilona van

Uw bijdrage voor 2014

Wij verzoeken u uw bijdrage voor het lidmaatschap van de Stichting over 2014 te betalen. Het minimumbedrag is ook dit jaar weer hetzelfde als in de voorgaande jaren. **Maak alstublieft minimaal € 7,50 (meer mag natuurlijk ook!) over op bankrekeningnummer IBAN NL81 RABO 0350 5668 79, onder vermelding van 'lidmaatschap 2014' én uw lidnummer (staat op de enveloppe) en/of postcode.** Zoals u weet sturen wij geen acceptgiro's vanwege de kosten die daaraan verbonden zijn, maar wij vertrouwen erop dat u ons niet zult vergeten. Hartelijk bedankt!

Tuinen presenteert de Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen nu *Het vroegste Amsterdamse schetsboek*: een complete reproductie op ware grootte (ca. 15 x 10 cm) van het schetsboekje, met een toelichting per blad. Tijdens de tentoonstelling is het originele boekje te zien in het Amsterdam Museum.

Dit is het oudste bewaard gebleven schetsboekje uit de Noordelijke Nederlanden. De tekeningetjes in pen en inkt geven een ongeëvenaard kijkje in de keuken van een 16e-eeuwse meester. Kunsthistorica Ilona van Tuinen is de eerste die het gehele boekje zo grondig heeft onderzocht, en dat heeft veel nieuwe vondsten opgeleverd. Dat het schetsboek is gebruikt door een leerling van Jacob Cornelisz. was al langer bekend. Maar Ilona heeft nu niet alleen diverse Amsterdamse locaties geïdentificeerd waarvan geen oudere weergaves bekend zijn (afb. 1), ze ontdekte ook talrijke nog niet eerder opgemerkte verbanden tussen de schetsen in het boekje en schilderijen of prenten uit de omgeving van Jacob Cornelisz. Zo maakte de tekenaar maar liefst vier natekeningen naar het *Allerheiligendrieluik* van Jacob Cornelisz. uit 1523 (Kassel, Staatliche Museen, afb. 2). Behalve stadsgezichten bevat het boekje onder meer portretten, compositieschetsen, geometrische en perspectivische oefeningen en renaissancistische ornamenten.

De tekenaar ontmaskerd?

Op basis van de ontdekkingen van Ilona van Tuinen heeft Daantje Meuwissen overtuigende aanwijzingen gevonden voor de identiteit van de tekenaar. Zij laat in deze uitgave zien waarom de tot nu toe anonieme leerling van Jacob Cornelisz. waarschijnlijk geïdentificeerd kan worden als Cornelis Anthonisz. (ca. 1505-1553), Jacobs kleinzoon. Deze Amsterdamse schilder, ontwerper van houtsneden en cartograaf was in de jaren 1520 in de leer bij zijn grootvader. Hij is vooral bekend vanwege zijn plattegrond van Amsterdam in vogelvluchtperspectief (schilderij uit 1538, houtsnede uit 1544, afb. 3). De stadsgezichten en perspectivische oefeningen in het schetsboekje vormden hier waarschijnlijk al een voorbereiding op.

Sponsors

Het onderzoek voor deze publicatie is uitgevoerd met subsidie van het Prins Bernhard Cultuurfonds. De totstandkoming van de publicatie is gesubsidieerd door Rabobank Zaanstreek. Het schetsboek bevindt zich in het Kupferstichkabinett van de Staatliche Museen in Berlijn, dat de publicatie mede mogelijk heeft gemaakt. Vormgeving en druk zijn verzorgd door drukkerij Van Wijk in Oostzaan.

Aanbieding voor leden

De winkelprijs van *Het vroegste Amsterdamse schetsboek* is € 22,95. Als lid van de Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen kunt u het boekje bestellen voor slechts € 17,95 (incl. verzendkosten).

- Stuur een mail naar stichting@jacobcornelisz.nl met daarin uw lidnummer en uw adres.
- Maak het bedrag over op rekeningnummer: IBAN NL81 RABO 0350 5668 79 van de Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen. Vermeld ook hierbij uw lidnummer!
- Na ontvangst van uw betaling krijgt u het boekje toegestuurd.
- De korting geldt voor maximaal 2 exemplaren per lid.

Ilona van Tuinen, met een bijdrage van Daantje Meuwissen, *Het vroegste Amsterdamse schetsboek. Een zestiende-eeuws zakboekje uit het atelier van Jacob Cornelisz van Oostsanen*, Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen 2014, ISBN 9789082173109.
Meer informatie: www.jacobcornelisz.nl.

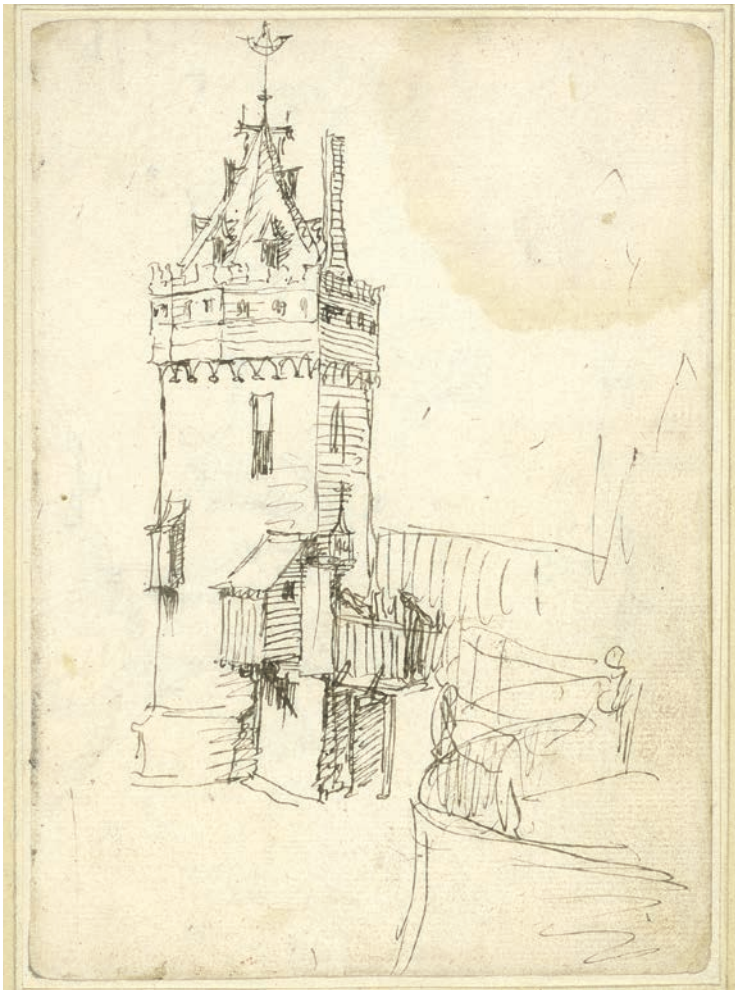

Afb. 1) De Schreierstoren, fol. 39r in het schetsboekje. Dit is een van de bladen waarop de tekenaar Amsterdamse locaties vastlegde.

Evenementen rondom de tentoonstelling

Tijdens de tentoonstelling is er van alles te doen rondom Jacob Cornelisz.! De onderstaande evenementen brengen we graag onder uw aandacht.
Kijk op www.vanoostsanen.nl voor nog veel meer interessante activiteiten.

14 maart t/m 20 april

Jacobs voetsporen: tentoonstelling in Oostzaan

De Samenwerkende Oostzaanse Kunstenaars geven in de tentoonstelling 'Jacobs voetsporen' hun kijk op Jacob weer. Hun kunstwerken geïnspireerd op werken van Jacob worden tentoongesteld in de Grote Kerk van Oostzaan van 14 maart t/m 20 april. Deze hedendaagse werken gaan vergezeld van replica's van de laatmiddeleeuwse werken waarop ze gebaseerd zijn. Te zien zijn onder andere installaties, schilderijen, etsen, fotografische kunstwerken, knipkunst, een houtsnede en een drieluik.

Locatie: Grote Kerk, Kerkplein, Oostzaan
Data: 14 maart t/m 20 april, op vrijdag, zaterdag, zondag van 11.30 tot 16.00 uur
Kosten: toegang is gratis
Meer info: www.sok-oostzaan.nl

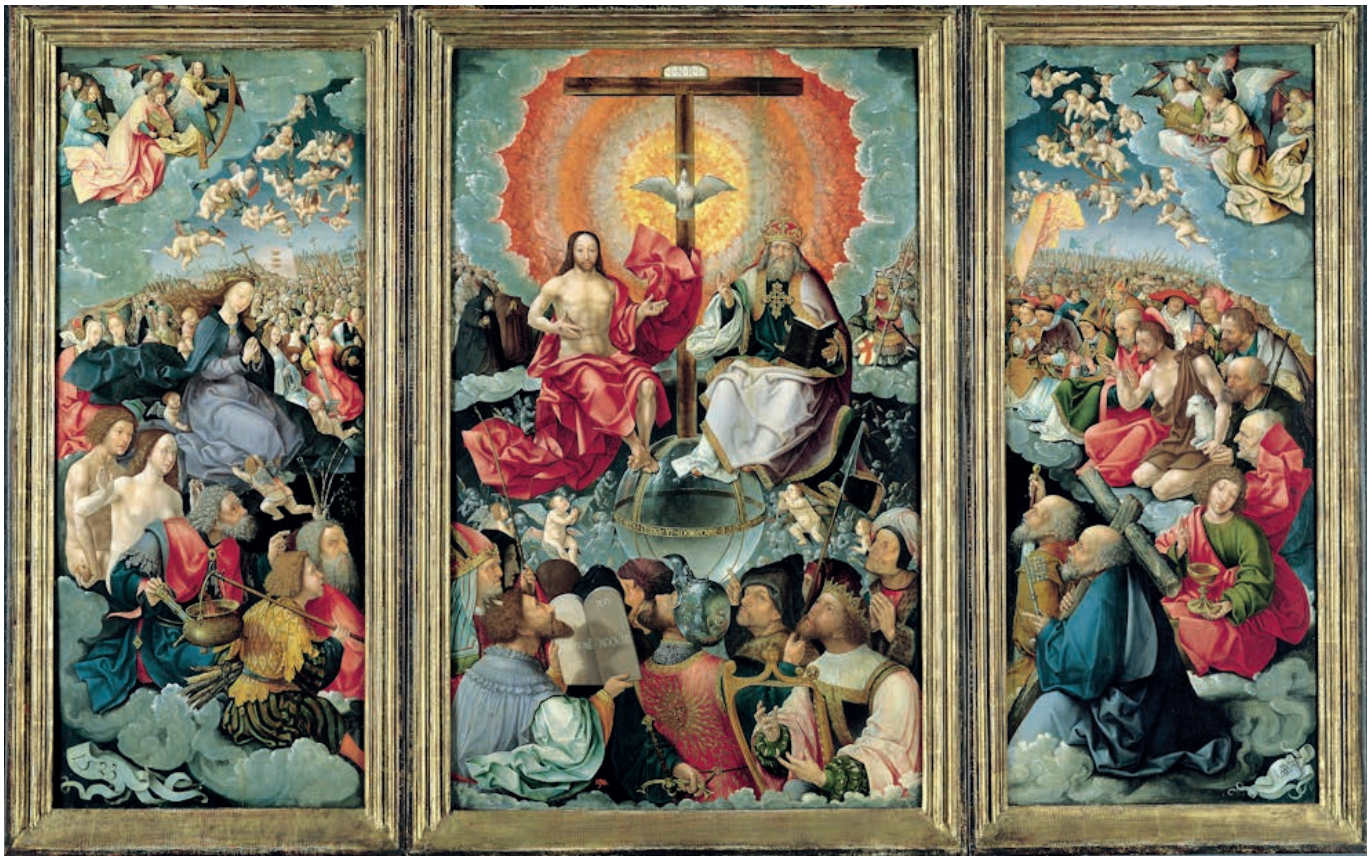

Afb. 2) Het Allerheiligendrieluik van Jacob Cornelisz. van Oostsanen uit 1523 (Kassel, Staatliche Museen) en een natekening van de gehele compositie op fol. 23v van het schetsboekje.

Afb. 3) Cornelis Anthonisz., plattegrond van Amsterdam in vogelvluchtperspectief, 1538, Amsterdam Museum

Vanaf 15 maart

Het land van Jacob: te voet, per fiets of auto

Samen met de ANWB hebben de musea onder de noemer 'Het land van Jacob' drie routes ontwikkeld langs bijzondere en belangrijke plekken uit het leven van Jacob Cornelisz. De auto, fiets- en wandelroute vertellen elk een eigen verhaal: de autoroute tussen Oostzaan en Alkmaar, de fietsroute door het middeleeuwse land rondom Alkmaar en de wandelroute langs verrassende plekken in het oudste stukje van Amsterdam. De routes zijn gedurende de tentoonstelling gratis te downloaden via Het Land van ANWB (www.anwb.nl/landvananwb). Daarna kosten ze €1,30 per stuk.

Afb. 5) Jacob Cornelisz. van Oostsanen, Het hostiewonder van Amsterdam, 1518, houtsnede.

20 maart

Alkmaars Historisch Café: lezing door Daantje Meuwissen

Op 20 maart houdt Daantje Meuwissen, samenstelster van de tentoonstelling en bestuurslid van onze stichting, een lezing over Jacob in het Alkmaars Historisch Café. Het Alkmaars Historisch Café is een samenwerking tussen het Regionaal Archief Alkmaar, Stedelijk Museum Alkmaar, Bibliotheek Kennemerwaard, Historische Vereniging Alkmaar en de Stichting Vrienden van de Grote Kerk.

Locatie: Bibliotheek Kennemerwaard, vestiging Gasthuisstraat 2, Alkmaar (centrum).
Tijd: 20.00 uur
Kosten: € 7,50 (niet-leden/vrienden) / € 5 (leden/vrienden van de organisatoren van het Alkmaars Historisch Café)
Kaarten: verkrijgbaar bij de Bibliotheek Kennemerwaard (vol=vol).
www.bibliotheekkennemerwaard.nl

29 maart + 4 april

Concert '1514: in Holland klinkt muziek…'

LEDEN KORTING!

Op de drempel van de nieuwe tijd klinkt er muziek in de Hollandse steden: internationale polyfonie van de Europese elite, Modern Devote kloostermuziek, en muziek van stedelingen die de elitaire polyfonie met de kloostermuziek vermengt. Dit is de rijke Hollandse muziekcultuur ten tijde van de schilder Jacob Cornelisz. van Oostsanen (ca. 1475-1533) en mecenas Pompeius Occo (1483-1537).
Het ensemble Aventure laat met het project *1514: in Holland klinkt muziek* – parallel aan de tentoonstelling *Van Oostsanen, de eerste Hollandse meester* – een uniek muzikaal tijdsbeeld klinken zoals dat alleen in Holland te vinden was. Als lid van de Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen kunt u voor slechts € 15 euro een concert in Amsterdam (29 maart) of in Alkmaar (4 april) bijwonen.

Afb. 4) Jacob Cornelisz. van Oostsanen, drieluik met Maria met Kind en gebedsportretten van Pompeius Occo en zijn vrouw Gerbrich Claesdr., 1515, Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten.

Concerten in de Oude Kerk Amsterdam en het Stedelijk Museum Alkmaar

Schuin tegenover Jacob Cornelisz. van Oostsanen woonde in de Kalverstraat de bankier Pompeius Occo. Samen met zijn vrouw is hij afgebeeld op een drieluik met *Maria met Kind* door Jacob Cornelisz. (afb. 4). Occo was bovendien kerkvoogd van de Heilige Stede. Hij had connecties in de hoogste Europese kringen die hem de mogelijkheid verschaften een luxueus muziekhandschrift te bestellen bij een van de meest vermaarde scriptoria (werkplaatsen waar handschriften werden gekopieerd) in Europa: het scriptorium van Petrus Alamire in Mechelen. Dit muziekhandschrift, de Occo Codex, is nauw verbonden met het Amsterdamse Hostiewonder dat op de plek van de Heilige Stede had plaatsgevonden, en dat Jacob Cornelisz. in een houtsnede en een schildering op doek heeft verbeeld (afb. 5). Het handschrift opent met een gedeelte gewijd aan de verering van het Heilig Sacrament met als bijzonderheid vijf versies van de hymne *O, salutaris Hostia*, die ook nog eens een lokale uitvoeringspraktijk laten horen. Hoogtepunt uit deze sectie is de *Ecce panis-mis*, die het wapen en de lijfspreuk van Occo draagt op folio 13r (afb. 6). De Occo Codex is te zien op de tentoonstelling in het Amsterdam Museum en muziek eruit is te horen in het concertprogramma *1514: in Holland klinkt muziek* door Aventure.

Rondom de Kalverstraat klonk meer dan alleen polyfonie van de internationale elite. Zo werden er in de vele stadskloosters juist eenvoudige contemplatieve liederen uit de Hollandse Moderne Devotie gezongen. Een groter muzikaal contrast was nauwelijks denkbaar, maar de Amsterdamse gegoede burgerij met zijn handelsgeest had de Moderne Devotie geïntegreerd, verdiende aan de internationale pelgrimage naar de Heilige Stede en financierde de kloosters. Deze integratie zien we zelfs als muzikaal genre terug in de mengeling van elitaire en eenvoudige polyfonie in het Hollandse Handschrift Koning (Brussel, Koninklijke bibliotheek, hs II 270, ca. 1500) én in de eerder genoemde *O, salutaris Hostia*-hymnen die alleen uit de Occo Codex bekend zijn. In het concertprogram weerspiegelt de Sacramentsmis *Ecce panis angelorum* de elite uit de Kalverstraat; *Verbliit u lieve susterkyn* de devote kloosters; *O, salutaris Hostia* doet de stap van de pelgrims weerklinken en *Mijns herten troest, mijn siels begheren* laat het zielenleven van de burgerij horen.

Het aanschouwelijk lijden en de liefdevolle verering van Christus, zoals Jacob Cornelisz. die in zijn werk verbeeldde, horen we eveneens in de Middelnederlandse liederen uit het Handschrift Koning: daarin smachten de zangers expliciet naar samenzijn met Jezus alsof zij een minnaar bezingen.

De muziek vult het tentoongestelde werk van Jacob thematisch aan, terwijl de muzikale diversiteit en de versmelting van eenvoudige kloostermuziek en elitaire polyfonie reliëf geven aan de stad van Jacob en Pompeius.

Afb. 6) Het wapen en de lijfspreuk van Pompeius Occo op fol. 13r van de Occo Codex.

Afb. 7) Aventure met v.l.n.r. Christopher Kale; Ita Hijmans; Marco Magalhães; Fumitaka Saito

Lezersaanbieding
Als lezer van de Jacobsbode kunt u tegen het kortingstarief van € 15 (normaal € 17,50) een concert bijwonen op 29 maart in de Oude Kerk Amsterdam of op 4 april in het Stedelijk Museum Alkmaar. Het concertkaartje geeft bovendien korting op een tentoonstellingsticket. In het Stedelijk Museum Alkmaar kunnen bezoekers met een combinatieticket (€15 concert + €9/€3 met museumkaart) in de pauze van het concert de tentoonstelling bezoeken. Maximaal 4 kortingskaarten per lid, onder vermelding van 'lezersaanbieding Jacobsbode'. Tickets reserveren:
aventure.ensemble@gmail.com
www.aventure-ensemble.nl

Aventure
zang Nancy Mayer, Christopher Kale, João Moreira (in Amsterdam)/Jon Etxabe Arzuaga (in Alkmaar), Philip Barkhudarov
blokfluit Marco Magalhães, Fumitaka Saito, Ita Hijmans

© Ita Hijmans

30 maart + 11 april
Vrije Academie: lezing door Jean Hubert van Tongeren

Op 30 maart en 11 april geeft kunsthistoricus Jean Hubert van Tongeren bij de Vrije Academie een lezing over Jacob.

Data en locaties:
Zondag 30 maart 2014, 12.00-13.00 uur, Amsterdam Museum
Vrijdag 11 april 2014, 11.00-12.00 uur, Stedelijk Museum Alkmaar
Aanmelden: www.vrijeacademie.nl
Kosten: € 16,50 excl. entree museum

15 + 16 april
HOVO: hoorcolleges door Thea Willemsen aan de Vrije Universiteit

De Vrije Universiteit in Amsterdam biedt onder de noemer HOVO algemeen vormend onderwijs op het gebied van kunst, wetenschap, filosofie, geschiedenis, cultuur, psychologie en meer. HOVO staat voor Hoger Onderwijs voor Ouderen, dat wil zeggen iedereen vanaf 50 jaar.
Op 15 en 16 april verzorgt kunsthistorica drs. Thea Willemsen twee hoorcolleges, waarin uitvoering licht wordt geworpen op het veelzijdige oeuvre van Jacob Cornelisz. van Oostsanen. Daarnaast is er aandacht voor het atelier waaraan hij leiding gaf en voor zijn leefomgeving in Amsterdam.

Data: 15 en 16 april, 13.30-16.00 uur
Aanmelden: www.hovo.vu.nl
Kosten: € 45

8, 11, 20 en 25 mei
Rondleiding door de tentoonstelling

LEDEN KORTING!

Als lid van onze stichting kunt u deelnemen aan een speciale rondleiding door de tentoonstelling, verzorgd door gidsen van het Amsterdam Museum en het Stedelijk Museum Alkmaar. Deze rondleidingen zijn exclusief voor onze leden. Per aanmelding mag één persoon gratis deelnemen bij inlevering van de bon uit deze Jacobsbode.

Data
Stedelijk Museum Alkmaar:
Donderdag 8 mei om 10.30 uur
Donderdag 8 mei om 14.00 uur
Zondag 11 mei om 14.00 uur
Zondag 11 mei om 15.00 uur

Bij deze rondleiding inbegrepen is een korte rondleiding bij de gewelfschildering van het *Laatste Oordeel* in de Grote Kerk, naast het museum.

Amsterdam Museum:
donderdag 20 mei om 10.30 uur
donderdag 20 mei om 14.00 uur
zondag 25 mei om 14.00 uur

De rondleidingen duren ca. 1 uur.

Kosten
Wij bieden u voor één persoon een gratis rondleiding aan. Wilt u iemand meenemen of meerdere rondleidingen volgen, dan betaalt u daarvoor € 5 per persoon. Het entreebewijs voor het museum moet u zelf kopen. Kijk voor alle informatie over toegangsprijzen op www.vanoostsanen.nl.

Aanmelden
Wilt u een of meerdere rondleidingen volgen? Meld u dan vóór 21 april aan, bij voorkeur via e-mail: stichting@jacobcornelisz.nl of anders telefonisch op 075 684 49 57.
Vermeld bij uw aanmelding:
- welke rondleiding(en) u wilt volgen (datum, tijd, locatie)
- uw contactgegevens
- met hoeveel personen u wilt komen (één persoon mag gratis deelnemen bij inlevering van de bon).

vanwijk

Opmaak en print:
Vanwijk - Skoon 6 - Oostzaan

Papier:
Papyrus - Nijmegen

© Copyright Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen en auteurs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in enige vorm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting en auteur. De Jacobsbode wordt in een gelimiteerde oplage van 450 ex. uitgebracht, bestemd voor de leden van de Stichting. Indien voorradig zijn losse nummers te bestellen via onze website. De Jacobsbode is niet in de handel verkrijgbaar.

Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen, opgericht 16 maart 2000 **Doelstelling:** 'bekendheid geven aan de in Oostzaan geboren schilder en ontwerper van houtsneden Jacob Cornelisz. van Oostsanen (ca. 1470-1533) en het kunsthistorisch debat over zijn werk stimuleren.' **Bestuur:** Egbert R. van Wijk (voorzitter), Barbara van Wijk (secretariaat), Daantje Meuwissen (kunsthistoricus, redactie), Andrea van Leerdam (redactie, website)
Bank: Rabobank Oostzaan: 3505.66.879 - BIC: Rabonl2u - IBAN nr: NL81 rabo 0350 5668 79 - KvK nr. 34130615
Postadres: Brasem 3, 1511 LB Oostzaan - tel. +31 (0)75 684 49 57 - e-mail: stichting@jacobcornelisz.nl - www.jacobcornelisz.nl